

Ambitiöst försök till tvärvetenskaplighet

Petter Aaslestad. **Pasienten som tekst. Fortellerrollen i psykiatriske journaler, Gaustad 1890–1990.** 205 sidor. Oslo: Tano-Aschehoug, 1997. Pris 238 nkr. ISBN 81-518-3555-0.

Recensent: Brigitte Kusche, fil dr och medicinhistoriker, Stockholm.

Petter Aaslestad är professor i nordisk litteraturvetenskap vid universitetet i Trondheim. Under den tiden han samlade material till föreliggande undersökning bedrev han också specialundervisning i psykiatri vid Gaustad och Dikemark.

Journaler över schizofrenipatienter

Materialiet består av 150 journaler från perioden 1890–1990, rörande patienter vid Gaustads mentalsjukhus med diagnosen schizofreni. Tidsperioden är uppdelad i fyra avsnitt: 1890–1920; 1920–1950; 1950–1980; 1980–1990. Boken är skriven på norska och inleds med ett förord av psykiater Finn Skarderud. Författarens syfte är dels att arbeta fram diskursstrukturer i journalerna, dvs att via språkliga markörer lyfta fram patient-läkarrelationen, dels att följa texttypen genom tiderna, i avsikt att utröna om och hur den kan ha förändrats i ett diakront perspektiv.

Litterär analysmetod har använts

Aaslestads utgångspunkt är narratologin, en kommunikationsmetod som tillämpas vid analys av litterära texter. Författaren redogör rätt utförligt för metodens begreppsapparat och forskningstradition, för att på så sätt underlätta förståelsen för de läsare som är mindre förtrogna med detta teoribygge. I korthet går metoden ut på att blottlägga det som journaltexterna implicit avslöjar om patient-läkarrelationen, den rådande behandlingssideologin, attityder till mentalsjukdom samt krav och intressen journalskrivaren tvingas ta hänsyn till.

I det avslutande kapitlet resonerar författaren kring frågan om psykiatrisk journalskrivning måhända skiljer sig

från motsvarande texter inom allmänmedicinen.

Mentalvårdshistoria mellan raderna

Författarens texturval omfattar 100 år av norsk mentalvård. Det speglar situationen från förra århundradets anstaltsförvaring till våra dagars öppnare, men även mer komplicerade, vårdformer.

Med införandet av laboratorieundersökningar, perioden 1920–50, framträder patienten tydligare, och journaltexterna bär präg av dialog. Enligt författaren avslöjar texterna hur tidens behov av arbetskraft påverkar inställningen till den psykiskt sjuke. För att snarast möjligt få ut patienten i arbetslivet fokuserar man mera på dennes friska sidor.

Under den tredje perioden, 1950–80, praktiseras elektrochock, lobotomi och ökad medicinering, vilket skrämmer patienterna, varför de avstår från att yttra sig. Dialogen blir åter monolog.

Närmar vi oss vår egen tid, perioden 1980–90, börjar patienten beskriva sitt tillstånd i medicinska termer, vilket enligt författaren tyder på att läkarspråket har blivit allmängods. Journalskrivarna verkar under denna period vara mera pressade av många sinsemellan oförenliga intressen och hänsynstaganden. Diktafonen, och i ännu högre grad dautskriften, inverkar negativt på den logiska textbindningen. Det kan även skönjas ett större intresse av att få patienten utskrivet, vilket författaren tolkar som att sjukhusets bästa prioriteras på bekostnad av patienten.

Journaltexterna bär också vittnesbörd om den rådande minskningen av resurser och om skrivarnas olika grad av hörsamhet för de ekonomiska direktiven. Rent allmänt konstaterar författarna en bristande redovisning av patientens sociala situation. Han uppger att han endast stött på ett enda fall där patienten har fått läsa sin journal.

Han framhåller dock att tidsperioderna inte får ses som absoluta gränsmarkeringar. Det sker överlappningar från en period till en annan, det synkrona skeendet bär ju på ett diakront arv. Vårdideologierna inte bara avlöser varandra, de återkommer även med vissa mellanrum.

Tvärvetenskapens olika utgångspunkter ett problem

På vad sätt förändras textens informationskaraktär när tyngdpunkten förskjuts från medicinsk-psykiatrisk jour-

nalskrivning till analys av denna med hjälp av en litteraturvetenskaplig begreppsapparat? Läkaren fokuserar sitt intresse på patientens beteende, litteraturvetaren närmar sig henne via språket. Läkaren är bunden att följa för disciplinen gällande normer och förväntas redovisa sina iakttagelser på ett för yrkeskåren förtroget språk. Litteraturvetaren äger en större frihet vad gäller patientsituationen, av honom krävs i stället en vetenskapligt acceptabel redovisning för hur han har kommit fram till sina slutsatser. Medan journaltexten syftar till att redogöra för patientens sjukdomsbild och -historia, är litteraturvetarens målsättning att undersöka beskrivningen av denna sjukdomsbild och -historia. Den förre tolkar symtom, den senare språkliga uttryck, såväl explicita som implicita.

Texttolkning är inte oproblematiskt. Inom litteraturvetenskapen är man väl medveten om narratologins fallgropar, och man för en ständig diskussion kring textuttolkarens dilemma: hur denne på ett vetenskapligt acceptabelt sätt kan fylla sina tre funktioner, som läsare, uttolkare och slutligen som producent av en ny text, nämligen den egna forskningsrapporten.

Tvärvetenskaplighet kan härvidlag tvinga fram rätt omständliga förklaringar, leda till övertydlighet och tröttande upprepningar. Författaren vill delge läsaren sin egen upplevelseprocess under analysens gång, vilket kan ha ett visst berättigande eftersom han stundtals låter sig ryckas med av empati med patienterna och upprörs över hur litet dessa kommer till tals i journalerna. Som rutinerad textuttolkare är han emellertid medveten om sådana risker, varför han anser det vara påkallat att emellanåt reflektera över sin egen läsar-/och uttolkarroll. Dessa stundtals rätt så ingående självanalyser kan bli tröttande, fast de bör kanske ses som ett behov från författarens sida att övertyga läsarna om strävan efter största möjliga objektivitet. De kan även ses som ett ambitiöst försök att skapa förståelse hos kolleger från andra discipliner för den egna forskningsproblematiken.

Att forska ämnesöverskridande är en utmaning, och det torde vara en svår avvägningsfråga att rätt bedöma den nödvändiga graden av kringinformation i tvärvetenskapliga sammanhang.

Ger ett vidgat synsätt

Undersökningen bör nog i första hand ses som ett ambitiöst försök till en

ämnesövergripande problemformulering. Den belyser såväl samband som diskrepanser mellan beskrivningarna i journalerna och den verklighet dessa refererar till.

Nyttan med undersökningen för psykiatriens del har inledningsvis formulerats av psykiatern Finn Skårderud. För allmänmedicinen kan det vara intressant att konfronteras med ett annorlunda synsätt. Det kan vidga perspektivet och öppna för nya aspekter i en journal-skrivningssituation. •

Tre böcker om barns idrotts-träning

Thomas W Rowland. **Developmental exercise physiology**. 268 sidor. Champaign-Leeds: Human Kinetics, 1996. ISBN 0-87322-640-2.

Cameron J R Blimkie, Oded Bar-Or, eds. **New horizons in pediatric exercise science**. 248 sidor. Champaign-Leeds: Human Kinetics, 1996. ISBN 0-87322-528-7.

David Docherty, ed. **Measurement in pediatric exercise science**. 224 sidor. Champaign-Leeds: Human Kinetics, 1996. ISBN 0-87322-960-6.

Recensent: Åke Andrén-Sandberg, docent och överläkare, kirurgiska kliniken, Universitetssjukhuset, Lund.

I en tid då skolans idrottsundervisning har minskats utan att motståndet har varit alltför starkt är det intressant att det på kort tid kommit tre sammanställningar av fakta i bokform om (idrotts)träning av barn och ungdomar. Sammanfattningsvis kan konstateras att trots att de metodologiska problemen med longitudinella studier på växande barn är stora, så finns det idag mycket kunskap i ämnet, både sådan som talar för fysisk träning av barn och sådan som gör värdet mer tvivelaktigt.

Den första boken näst intill oundgänglig

Den kanske mest namnkunnige inom området är Thomas W Rowland, professor i barnkardiologi i Massachusetts, och det är också han som skrivit

den mest intressanta boken av de tre. Den behandlar systematiskt barnens reaktioner på träning men tar först upp mätsvårigheter, främst i relationen mellan träningseffekter och tillväxt och mognad. Etiska aspekter på fysiologisk forskning på barn tas också upp innan genomgång görs av hjärt-lungfunktion, andning, muskler etc. Jämfört med de andra böckerna är denna bok i en klass för sig, med god layout och aktuella referenslistor, kombinerade med hög vetenskaplig klass på översikter, sammanfattningar och konklusioner. Den är inte lättläst, men den bör vara näst intill oundgänglig för den som skall undervisa inom området och behöver få de senaste vetenskapliga resultaten bedömda.

Av särskilt intresse är att Rowlands tar upp att den tidsmässigt likartade utvecklingen av olika fysiologiska utvecklingskurvor hos barn till en betydande del kan förklara att barn – till skillnad från vuxna – inte är specialiserade så att de bara lämpar sig för en bestämd idrottsgren. Det innebär att ungdomar som är avancerade i någon mognadsaspekt med stor sannolikhet kommer att vara tämligen välutvecklade också i andra fysiologiskt mätbara funktioner och därför kommer att prestera bra i flertalet grenar de får prova på.

Idrottsrörelsen har svårt att acceptera detta synsätt – »den som är duktig i en idrottsgren skall väl hålla på med just den och inget annat» – och idrottsfysiologerna har hittills ägnat tämligen begränsade ansträngningar åt att förklara att tidig specialisering kanske till och med kan motverka sitt eget syfte. Rowlands ger dock en fysiologiskt tilltalande bakgrund till varför barn skall få hålla på med många olika idrottsgrenar åtminstone till puberteten.

Den andra boken en god sammanfattning av föredrag

Den andra boken är en sammanställning av föredrag från ett möte 1993, men den innehåller trots det huvudsakligen översikter av allmänt giltig karaktär och med delvis mycket goda sammanfattningar. Boken är indelad i fem huvudområden, vilka berör barns endokrina och benmetabola svar på träning samt träning av hjärtsjuka barn. Nutrition i förhållande till träning inkluderar också ett kapitel om anorexi och bulimi, och i de avslutande artiklarna gör man sammanfattning från fyra världsdelar avseende barnens nuvarande kondition

och framtidsperspektiv. Personligen uppskattar jag mycket kapitlet om kanadensiska eskimåbarns fysiska aktiviteter, eftersom det väl speglar ett annorlunda och mer »naturligt» sätt att vara fysiskt aktiv. Dessa barns lekar avspeglar jägarsamhällets behov av rörelse, vilket ställs i bjärt kontrast mot europeiska och amerikanska försök att aktivera skolbarn till extra gymnastiktimmar och specialträningsprogram. Intressant är dock att det sammanfattningsvis tycks som om graden av aktivitet under barnåren endast i mycket begränsad omfattning påverkar barnens hjärt-lungstatus. Eftersom barnårens aktivitet dock tycks vara avgörande för majoritetens aktivitetsgrad under det vuxna livet, då den dagliga fysiska aktiviteten i mycket stor utsträckning bestämmer konditionen, kan det trots det finnas anledning att försöka öka barnens intresse för fysisk träning.

Den tredje boken mer praktiskt inriktad

Medan de två förstnämnda böckerna i huvudsak diskuterar vad som är värt att mätas, startar den tredje boken där de övriga slutar. Den är mer tydligt praktiskt inriktad: Hur skall man mäta? Dessutom ger den tabeller och kurvor av alla slag, som gör det möjligt att sätta in de uppnådda värdena i ett tillväxtsammenhang. Författaren påpekar dock redan inledningsvis att försöken att relatera mätvärdena till storleken, »scaling», på barn regelbundet ger fördelar till små personer och straffar de stora för deras kroppsproportioner – dvs tvärt om mot hur idrottsresultaten klassificerar utövarna. Om man vill veta exakt hur man praktiskt skall mäta underarnens längd, hudtjockleken över olika kroppsdelar, fetthalten, muskelstyrkan etc har man dock funnit rätt bok. Det värdefullaste kapitlet är dock för flertalet det av O Bar-or som jämför olika mätmetoder för aerob kapacitet, varvid tas upp alla metoder från »Sargent jump» till Wingatetestning.

Heltäckande tillsammans

Sammanfattningsvis ger de tre böckerna tillsammans en nästan fullständig täckning av vad man vet om barns träningsförmåga och effekter av träning idag. Rowlands bok rekommenderas till alla som har med idrottande barn att göra, och de övriga två lämpar sig främst för dem med smalare specialintressen samt för biblioteken som uppslagsböcker. •